
Pregledi i istraživanja

Christine MAGERSKI
Sveučilište u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno za tisak 27. ožujka 2026.

Pjesnički krug oko Stefana Georgea s očišta povijesti znanja i obrazovanja

Od pjesničkog kruga do salonskog kružoka obrazovanog građanstva

U središtu su interesa ovog rada prostori znanja na čijem početku stoji Stefan George, iznimno samosvjestan mladić malograđanskog podrijetla koji je u krugovima pariške boeme prikupio mjerodavna iskustva o oblicima, metodama prezentacije i djelovanju simbolističke umjetnosti na grupnu dinamiku. Već se u naslovima njegovih zbirki pjesama *Himne* (*Hymnen*, 1890) i *Hodočašća* (*Pilgerfahrten*, 1891) anticipira onaj svečani smjer u kojem će George oformiti krug svojih sljedbenika u Njemačkoj. Taj je krug bio nužan za postizanje cilja koji je sebi odredio, a koji je bio ni manje ni više do “opća estetika bitka” (Keller 2001: 183) i lirska obnova Njemačke. Prve nositelje svojeg pothvata, koji je bio zamišljen kao esteticistički pokret, George je pronašao u jednoj akademskoj zajednici mladih u Niederschönhausenu. Upitamo li se što je temelj te zajednice, mogli bismo ga, oslanjajući se na Hans-Georgea Soeffnera, pronaći u simboličkom, točnije, u znanju o učinku aprezentacije kao opažanja neizrecivoga. Iz protosociološke perspektive upravo taj oblik opažanja konstituira socijalnost (Soeffner 2004: 49).

Socijalnost koju je konstituirao George ubrzo je nadišla lokalni okvir mladenačke zajednice. Aktivno su se uspostavljali kontakti te su se u novim prostorima okupljale nove skupine koje su u umjetnosti i znanosti širile ono što je Stefan Breuer mjerodavno označio pojmom “estetski fundamentalizam” (Breuer 1995a). Sam pojam sugerira kruto pridržavanje načela te strogo odbijanje novina i prilagodbe, što se u nastavku relativizira usmjeravanjem pozornosti ponajprije na dva momenta: s jedne strane na prilagodljivost Georgeova esteticističkog programa novim kontekstima, a s druge strane na usporedno znanstveno promatranje i refleksiju samog estetskog fundamentalizma koji provode Georgeovi sljedbenici. Time

se ne osporava postojanje čvrstih načela, samo se utvrđuje da su se oblici prezentacije i širenja modificirali od početaka kruga u akademskoj mladenačkoj zajednici preko obrazovane elite okupljene u umjetničkim salonima pa sve do etabliranja u sveučilišnoj znanosti. Valja prikazati kako je tu modifikaciju bilo moguće i potrebno provesti jer se estetski fundamentalizam nije oslanjao isključivo na opću estetiku bitka, nego ju je povezivao s programatski poticanom lirskosimbolističkom obnovom Njemačke; taj se zahtjev pak mogao ostvariti samo zahvaljujući znanju o oblicima, metodama produkcije i djelovanju simboličkoga.

Nije slučajno da se osnivanje kruga 1892. godine podudara s pokretanjem časopisa *Blätter für die Kunst* (*Listovi za umjetnost*), u kojem je objavljen program kruga u kojem nedvosmisleno stoji da valja služiti umjetnosti, osobito pjesništvu i književnosti, te isključiti sve državno i društveno. Časopis i Georgeovi sljedbenici obvezali su se da će se zalagati za duhovnu umjetnost, za novi način osjećanja i za umjetničko preoblikovanje života (Klein 1892, 1 i d.: xxx).¹ To na prvi pogled nije ništa novo i, uz rani romantizam, podsjeća ponajprije na *l'art pour l'art* francuskih simbolista. No George je u pogledu konkretnih praksi za provedbu tog programa otišao znatno dalje, pa se može reći da je s jasnoćom sasvim nove vrste izložio svoje znanje o djelovanju svečane prezentacije i percepcije onog u konačnici neizrecivog. To se može iščitati iz činjenice da je George u početku u potpunosti igrao na kartu intimnosti i ekskluzivnosti, računajući konkretno na zatvoren krug osobno i poimence pozvanih čitatelja časopisa *Blätter für die Kunst*. Usto je i samo grafičko oblikovanje časopisa upućivalo na poznavanje snage simbola. Podrazumijevalo se i pokazivalo da su amblemi i znakovi zapravo ključan “komunikacijski materijal za nesvakodnevno i izvanredno” (Soeffner 2004: 60). Očito je postojala i svijest o značenju rituala kao ključnog akcijskog oblika simbola, oblika u kojem “ritualno djelovanje, onima koji mu se prepuste, nameće unaprijed oblikovan red i afekte” (Soeffner 2004: 63).

Sam je George bio majstor rituala: na svojim je čitanjima pred ekskluzivnim krugom slušatelja nastupao u svećeničkoj odori, a potom bi odabrane slušatelje primao u audijenciju u susjednoj sobi. Te su se sobe nalazile – a tu dolazimo do prostora znanja izvan sveučilišta – u jednom berlinskom salonu, dakle u društvenom kontekstu sasvim osebujne vrste. U europskim se salonima, kojima su često upravljale žene, još od 17. stoljeća sastajalo šaroliko društvo i raspravljalo o političkim i kulturnim temama. Prisjetimo li se Rahel Varnhagen ili Henriette Herz, možemo reći da upravo salonska kultura kao prostor znanja ima dugu tradiciju. U taj je baštinjeni prostor u jesen 1896. stupio George s “gestom proroka” (Dorgerloh 2002: 218). Salon umjetničkog bračnog para Lepsius nalazio se točno nasuprot kazalištu Theater des Westens, u Kantstraße 162, i Georgeu je osigurao željeni teatralni okvir (Aurnhammer *et al.* 2016: 36). Georgeova čitanja imala su ceremo-

¹ *Blätter für die Kunst* I, str. 1 i II, str. 5.

nijalni oblik: kako je zabilježila Marie von Bunsen za novine *Vossische Zeitung*, sjedilo se u prigušeno osvjetljenim prostorijama, na “izbljedjelom brokatu”, među poznatim ljudima, i govorilo se prigušenim glasom. Sam prorok “uklizao bi kroz pokrajnja vrata” i, naklonivši se, zauzeo mjesto ispred izloženih lovorovih grančica prije nego što bi “teških vjeđa”, “izražajno vibrirajućih usana” hipnotički počeo tiho čitati (*Vossische Zeitung* od 9. 1. 1898, cit. prema Aurnhammer *et al.* 2016: 36 i d.).

Ulaskom u berlinski salon pjesnik je prvi put iskoračio iz pomno odabranog kruga, nadišao prostor boemske mladenačke kulture te postao dijelom etablirane kulture, u kojoj je ubrzo postao blistav gost kojem su se svi dodvoravali. Tek je salon Georgeu otvorio mogućnost da svoj esteticistički program predstavi potencijalno novim slojevima. Sam čin predstavljanja nije tekao diskurzivno, nego, kako je gore ilustrirano, prezentacijom simbolički nabijenog tipa percepcije, djelovanja i komunikacije, potpuno udaljenih od svakodnevne zbilje. Domaćica Sabine Lepsius bila je istinski oduševljena takvim pristupom i zdušno je pomagala u inscenaciji Georgeove doživljajne umjetnosti. Ono što Rainer Kolk u svojoj mjerodavnoj studiji o Georgeovu krugu naziva “načelom karizmatkog vodstva” (Kolk 1998, XI) – što već upućuje na sociološku klasifikaciju estetskog fundamentalizma – moglo je uhvatiti korijen upravo unutar salonske kulture. George je toga bio svjestan, pa je svoju zahvalnost ljubaznim domaćinima pokazao posvetivši im pjesmu *Sjetan čas (Blaue Stunde)*.²

No nisu ti sati bili baš tako sjetni, što se pak može pripisati posebnom sastavu salona. U njemu nije započelo samo sljedbeništvo lišeno distance, nego i refleksija vođena znanstvenim interesom koju se može pratiti od berlinskih znanstvenih boemskih krugova preko Hajdelberškog kruga oko Maxa Webera pa sve do središta kulturoloških istraživanja. U berlinskom je salonu u trenutku Georgeova “pojavljivanja” uz Heinricha Wölfflina, Wilhelma Diltheya, Edith Landmann i Gertrud Kantorowitz bio i Georg Simmel.³ A ono što je on vidio nije ostalo bez znanstvenih posljedica. Simmel je, naime, uočio oboje – i upečatljivo inscenirane Georgeove nastupe i njihov odjek – te iznio prva promišljanja o klasifikaciji tog fenomena. Ono što je trebalo razumjeti s kulturno-filozofskog stajališta točno je formulirao Friedrich Gundolf, član Georgeova kruga koji je poslije ušao u germanističku znanost o književnosti, kada je u tim nastupima retrospektivno vidio

² Pjesma je objavljena 1892. u prvom svesku časopisa *Blätter für die Kunst*. Ponovno je otisnuta u: Stefan George. *Sämtliche Werke*, sv. V, Stuttgart 2011, str. 62. O kontekstualnoj klasifikaciji pjesme vidi i Nina Herres. Die Lieder von Traum und Tod. U: *Stefan George – Werkkommentar*. Ur. Jürgen Egyptien. Berlin 2015, str. 307–332.

³ Ovdje valja uputiti na povezanost Georgeova programas Diltheyevim pristupnim predavanjem, održanim već 1867, u kojem je bilo riječi o oblikovanju sebstva, o porivu za oblikovanjem novog “životnog ideala” te o sadržaju vrijednog života i “istinskom obrazovanju”. O tome opširnije vidi Pieper i Schefold 2010: 9.

ozračje “monumentalne intimnosti” (Gundolf, cit. prema Picht 1964: 37). Privremeni bi zaključak mogao glasiti da su Georgeovi odnosi s Georgom Simmelom, Maxom Weberom i Friedrichom Gundolfom generirali znanje proizašlo iz umjetničkog salona oko 1900. godine. To se dogodilo istodobno u dva smjera: s jedne strane prema sociologiji kulture moderne umjetnosti *avant la lettre*, a s druge prema formalističkoj znanosti o književnosti. Na početku prvog usmjerenja nalazi se Simmelovo sustavno bavljenje Georgeovim krugom kao simptomatičnim fenomenom moderne kulture utemeljeno na neposrednom promatranju. Drugo usmjerenje započelo je ulaskom istaknutih Georgeovih učenika u germanističku znanost o književnosti.

Zadržimo li se još koji trenutak na “sjetnim trenucima”, utvrdit ćemo kako su oni uvelike počivali na dvama zajedničkim intelektualnim temeljima: odbacivanju Pruske i vilhelmske umjetnosti te uvjerenju koje je George formulirao pod naslovom “Pravilo Listova iz vremena njihova praskozorja”, gdje stoji “da je bezvrijedno sve što podilazi javnosti i da je nužno samo jedno: hrabro naprijed u pobožnosti, radu i tišini” (Gundolf, cit. prema Picht 1964: 196). Samo je po sebi razumljivo da je izostala samorefleksija kruga o tome da je sâm salon činio ekskluzivnu djelomičnu javnost u kojoj se ciljano radilo na izgradnji mreže namijenjene kasnijem utjecaju na opću javnost. Posve intimni, sudionici su se okretali od prostačkog dnevnog žamora i pobožno slušali čitanja koja je ubrzo počeo pratiti glas tajanstvenosti i ekskluzivnosti (Dorgerloh 2002: 219). Istodobno se, međutim, kako je već rečeno, obrazovano berlinsko društvo pokazalo ne samo važnim multiplikatorom Georgeova kruga već i njegovim najkritičnijim i najpažljivijim promatračem (Dorgerloh 2002: 219). George i njegova esteticistička pozicija posebno su pobudili Simmelovu znanstvenu znatiželju te ga potaknuli na pisanje eseja *Stefan George. Umjetničko-filozofsko razmatranje* (*Stefan George. Eine kunstphilosophische Betrachtung*), objavljenog 1898. godine u časopisu zvučnog imena *Die Zukunft* (*Budućnost*).

Pogledamo li esej поближе, postaje jasno da se Simmel zanimao za poziciju čiste umjetnosti po sebi, a time i za pitanje može li se i u kojoj mjeri održati vladavina načela čiste forme. U “pobožnoj zajednici” salona, smještenoj daleko od društvenih sukoba koje je tematizirao naturalizam, Georgeov program nije stoga naišao samo na plodno tlo, već je postao i izvorom specifičnog znanja (Dorgerloh 2002: 224). To se znanje vrti oko “osebujne važnosti estetskog načela” (Simmel 1992 [1898]: 300). Činjenicu da je upravo Simmel uočio tu važnost valja pripisati društvenom afinitetu tog filozofa kulture prema “svom pjesniku”. Simmel je u to vrijeme bio privatni docent na Berlinskom sveučilištu; tek je 1900. dobio poziv na mjesto izvanrednog neplaćenog profesora filozofije. U tom se smislu Simmela, kako kaže Helmut Kreuzer, može ubrojiti među takozvane znanstvene boeme (Kreuzer 1968: 360). Znanstveni su boemski krugovi, prema Kreuzeru, najveći procvat doživjeli ponajprije na Sveučilištu u Heidelbergu, kamo će se ubrzo zaputiti i George. Od 1904. godine George se okrenuo od berlinskog salona i inten-

zivnije se koncentrirao na izgradnju vlastitog saveza (Dorgerloh 2002: 226). No čak i ideja saveza formiranog oko majstora ostaje neodvojiva od berlinskih boemskih krugova u kojima je dominirala misaona figura genija i duhovne aristokracije, neraskidivo povezana sa simbolizmom (vidi o tome opširnije Linse 1983). Stoga se možemo složiti s Ottom Gerhardom Oexleom i reći da su Georgea i Simmela, uz “kritiku kulture”, povezivale i njihove autsajderske pozicije (Oexle 2004: 29). Činjenicu da se Simmel, kojeg su ignorirali mnogi predstavnici njegove struke, uopće približio Georgeovu krugu valja dakle zahvaliti zajedničkom štovanju velikih autsajdera, koji su shvaćeni kao vjesnici “višeg razvoja čovječanstva u moderni” (*ibid.*: 44).

U ovom je kontekstu presudno to da je sa Simmelom oko 1900. godine došlo do preklapanja umjetničkih i znanstvenih boemskih krugova, što je bilo značajno za funkcioniranje prostora znanja izvan sveučilišta. Okupljena obrazovana elita – uz Simmela valja navesti Richarda Moritza Meyera, Kurta Breysiga i Maxa Dessoira – prokrcila je Georgeu put onamo kamo on, prema vlastitim izjavama, nikada nije htio dospjeti: u znanost. Složimo li se s Rainerom Kolkom, recepcija Georgea u suvremenoj kulturologiji započinje upravo s esejima te četvorice znanstvenika s Berlinskog sveučilišta (Kolk 1998: 139). Ostanemo li kod Simmela i njegova umjetničko-filozofskog razmatranja Georgea, treba naglasiti da se Simmel u početku referirao isključivo na Georgeovo pjesništvo. Novost tog pjesništva, prema tom filozofu kulture, bila je u činjenici da je u simbolizmu osjećaj postao prevladavajuće sredstvo za postizanje umjetničke svrhe. Takvim je postavljanjem stvari, prema Simmelu, dosegnuta kritična točka njegova razvoja, za koju se još nije moglo reći predstavlja li završetak starog niza ili početak novog.

Danas znamo da je to bio početak novog niza, i to ne samo zato što se “krug bez majstora” (Rauff 2009) nastavio sve do 1980-ih. Taj je razvoj pratila akumulacija kulturološkog znanja, koje je iz supkulturnog prostora pjesničkih boemskih krugova preko znanstvenih boemskih krugova okupljenih u salonu ušlo u sveučilišnu znanost. Valja navesti tri konkretna korpusa znanja: kao prvo, već spomenuto znanje o načelu i funkcioniranju čiste forme, vezano upravo uz pitanje njezina održanja. Naglašavajući osebujnu važnost estetskog načela, Simmel je ukazivao na snagu čiste forme te je sustavno razvijao tu spoznaju preuzetu iz Georgeove umjetnosti. Najkasnije s *Filozofijom novca (Philosophie des Geldes, 1900)*, taj je filozof kulture izradio studiju u kojoj je, uz pojam “društveni smisao otmjenosti” (Simmel 1989: 535), jasno formulirao i prije obrazloženi pojam promjene odnosa između sredstva i svrhe te znanje o dijaboličnoj ulozi čistih formi. Pritom, George vjerojatno nije razumio “ni riječi” od Simmelovih tekstova i u njima je u biti vidio samo mogućnost za promicanje vlastite agende (Norton 2002: 204). Međutim, sigurno je da su se ta dvojica u salonu cijenjenih autsajdera uzajamno promatrala te jedan na drugom i jedan s drugim otkrivala privlačnost osebujnog i singularnog. Tek se na tim temeljima moglo nastaviti s promicanjem obiju agendi – one umjetničko-kulturne i one znanstvene, kulturno-filozofske.

Kao drugo, valja istaknuti spoznaju, također preuzetu iz zbivanja u salonu, da osobni nastupi i teorijske diskusije očito imaju jednaku važnost kao i sama umjetnička djela (Dorgerloh 2002: 232). Na scenu stupa prošireni pojam umjetnosti, ključan za kulturologiju i ikonologiju, a s njime i koncept koji se emancipirao od duhovnog pokreta. U krug tog znanja spada i sve snažnija refleksija o autorovoj (samo)inscenaciji. Dok je ona u početku još bila povezana s predodžbom da je tijelo oličenje duha, to je shvaćanje poslije ustupilo mjesto znanstvenoj obradi tog fenomena pod pojmovima kao što su inscenacija, performativnost ili kustoski pristup (vidi o tome Wolf i Zierfas 2005; Molis 2009; Magerski 2024). George, čiji je markantni profil bezbroj puta portretiran, kultivirao je samoinscenaciju vezanu uz uzvišeni status u dosad neviđenoj mjeri. Tijelo, ili barem lice, postalo je simbolom u punom smislu riječi; to je korak za koji u suvremenom društvu inscenacije više nije potreban teatralni okvir salona. No od teatralnosti izložene u salonu put vodi prema razumijevanju teatralnosti kao kulturotvornog načela, koje se pak u “vremenima refleksivnih odnosa inscenacije” može smatrati iznimno relevantnim (Norton 2002: 214).

Kao treće, i povezano s prethodno rečenim, valja ukazati na znanje o važnosti ekscentričnosti i idiosinkrazije. Kako je Robert E. Norton zorno izložio, nije samo Simmel promatrao specifičnu tehniku prezentacije kod Georgea, već ju je i George promatrao kod Simmela. Podrugljivo govoreći o “simeliranju”, George je kritizirao “umijeće” tog znanstvenog autsajdera koji je sve intelektualno nastojao razložiti u isključivo apstraktne relacije (*ibid.*). George je smatrao da se Simmel, pokušavajući te relacije pretočiti u pojmove, sprema “pojmovno potkopati specifičnu ‘istinu’ lijepoga i mita” (Kolk 1998: 143). No usprkos uzajamnoj kritici, a upravo je to ovdje bitno, pjesnika simbolistički zaljubljenog u formu i njegova filozofa povezivalo je promatranje djelovanja rituala i simbola, a time i znanje o integralnim sastavnicama “razina i procesa društvenih (samo)promatračkih i percepcijskih postupaka” (Giesen, Schlögel i Osterhammel 2004: 5). George je to znanje u nastavku ciljano upotrijebio kako bi se odmaknuo od ograničenog prostora salona i posvetio preustroju vlastitog kruga u pjesnički savez (Dorgerloh 2002: 226).

Između umjetničkih i znanstvenih boemskih krugova u usponu

U ovoj fazi središte događaja postaje Heidelberg. Tu je došlo do susreta koji je, prema Wolfu Lepeniesu, gotovo egzemplaran za konkurenciju između književnog i sociološkog tumačenja moderne (Lepenies 1985: 259), točnije, do sraza između Georgeova simbolizma i sociološki trijezne analize Maxa Webera. Weber je bio u središtu kruga formiranog oko Sveučilišta u Heidelbergu, na kojem su pak, prema riječima Helmuta Kreuzera, znanstveni boemski krugovi kao “društveni

element” bili osobito utjecajni (Kreuzer 1968: 360).⁴ Iako je i sam svjesno njegovao pojačane idiosinkrazije, Weber se isprva nije zanimao za četiri godine mlađeg Georgea, premda je ovaj od kasnih 1890-ih bio itekako poznat i premda mu ga je filozof Heinrich Rickert preporučio. Weberovo zanimanje za Georgea počelo je rasti tek nakon što se razbolio i napustio katedru.

Iako su u religijskom i političkom smislu prije bili antipodi, Weber je sada počeo pozornije motriti pjesnika, vidjevši u njemu isprva tek jednog od mnogih asketa koji su naumili mijenjati svijet naglašenim suzdržavanjem. Njihov se odnos intenzivirao nakon što su se osobno upoznali u rujnu 1910. godine. Te se godine sociolog sa suprugom Marianne uselio na prvi kat gospodske vile prvobitno zvane Kuća Fallenstein, prema Georgu Friedrichu Fallensteinu, djedu Maxa Webera koji ju je dao izgraditi, a poslije poznate kao kuća Maxa Webera (Kaesler 2014: 113). U toj se kući okruženoj velikim parkom između 1910. i 1919. godine nedjeljom održavao susret uglednih profesora i mladih znanstvenika, tzv. “akademsko društvenje”, među kojima su bili i Ernst Bloch, Karl Jaspers, Georg Lukács te Friedrich Gundolf. Potonjem ćemo se vratiti poslije. Ovdje je važno istaknuti da su se Weber i George zbližili u trenutku pogodnom za razvoj uzajamnog razumijevanja. Bez obzira na naziv, Weber i društvenje pokrenuto na njegovu inicijativu otvorili su se kulturnoj sferi, dok je Georgeov krug sve više težio akademizaciji. Tomu je pridonijela i zajednička potraga za orijentacijom – čak i uz Weberovo kritičko odbijanje svake vjere u nadređeni smisao, pa tako i vjere u nadmoć umjetnosti, ta je potraga, pojačana Prvim svjetskim ratom, bila temelj dovoljan da omogući preklapanje hajdelberških krugova.

Najkasnije s tim preklapanjem definitivno se pokazuje ono što se može smatrati društvenim temeljem ovdje skiciranog transfera znanja kroz posve različite prostore: obrazovani građanski sloj koji ciljano traži blizinu Georgeova kruga. Carole Groppe zaslužna je za detaljan prikaz povezanosti obrazovanog građanstva i Georgeova kruga, istaknuvši Georgeov krug kao gotovo idealtipski objekt u smislu povijesti obrazovanja. Njezina studija *Moć obrazovanja (Macht der Bildung, 1997)* pokazuje da je zapravo s drugom generacijom zaista započelo znanstveno bavljenje Georgeovim krugom. Groppe dalje razlaže kako su drugu generaciju kruga, u koju se uz Simmela i Webera ubrajaju i filozof Karl Joel te univerzalni povjesničar Kurt Breysig, činili gotovo isključivo humanistički obrazovani sveučilišni profesori i docenti koji su između 1910. i 1933. godine radili na uglednim sveučilištima (Groppe 1997: 623). Usredotočimo li se sada na Webera s obzirom na ono što istraživanje o Georgeu naziva “dijalektikom znanosti i kruga” (Schlieben, Schneider i Schulmeyer 2004: 15), moglo bi se govoriti o “zavisti na karizmi”

⁴ U središtu Weberova kruga okupljenog oko Sveučilišta u Heidelbergu bila su trojica znanstvenika – Georg Jellinek, Ernst Troeltsch i Max Weber – koji su upravo tim redom došli u grad na Neckaru gdje su im ponuđena profesorska radna mjesta i gdje su se isto tako vrlo brzo umrežili.

(Lepenies 1985: 343). Intenzivnije poznanstvo pjesnika i njegova sociologa uslijedilo je u trenutku u kojem je George već intenzivno radio na stvaranju “lijepog novog čovjeka”, čovjeka kojemu je uzor bio spasitelj u liku “sunčanog dječaka”. Stega i uljuđenost dospjeli su sada u središte kvazireligioznog odnosa između majstora i učenika, vođenog jezikom i stavom. Teško se u ovom kontekstu može pretjerati ako utvrdimo da su mjere inzistiranja na jeziku i na posebnim grafičkim znakovima igrale važnu ulogu. Razmislimo li još jednom o vezi između simbola i prezentacije, moglo bi se reći da grafički znakovi, zbog “umjetnog” odnosa između prisutnog znaka i predodžbe prezentirane tim znakom, sadrže “eksplicitni poziv na prezentaciju” (Soeffner 2004: 56).

Taj je poziv imao odjeka. George je postao kolektivni simbol – što je Weber pak pratio s velikom pozornošću.⁵ Pritom je Weber s jedne strane kritizirao simbolistički stvorenu privlačnu snagu kao “čisto formalno proroštvo”,⁶ dok je s druge strane upravo taj specifični oblik proroštva kao sekte pretvorio u predmet znanosti te na Georgeu kao “objektu proučavanja” razradio vlastiti znanstveni vokabular.⁷ Činjenica da je do toga uopće došlo vjerojatno se, što nije manje važno, može pripisati okolnosti da je i sam Weber znanost smatrao izrazito “duhovnom aristokratskim problematikom” (Weber, cit. prema Keller 2001: 195). Samo je tako mogao uočiti vezu između jedinstvenih osobina ličnosti i visoke identifikacije vjernih sljedbenika. Jednom zaintrigiran, Weber je uvidio da ta identifikacija može iznjedrati izvanredna djela i postignuća te u konačnici utemeljiti zajednicu; zajednicu utemeljenu na emocionalnom i idejnom odnosu koju bismo danas, riječima Zygmunta Baumana, mogli nazvati “estetskom zajednicom” (Bauman 2009: 82).

Želimo li pratiti put institucionalizacije toga znanja, bacimo pogled na prvi kongres njemačkih sociologa 1910. godine. Na njemu je Weber u svojem *Poslovnom izvješću* preporučio umjetničko stvaranje sekti kao osobito vrijedan istraživački zadatak. Doslovce navodi:

[...] sekte nošene umjetničkim osjećajima svijeta [...] i danas, baš poput religijskih sekti, imaju svoju inkarnaciju božanskog – podsjećam na sektu Stefana Georgea – a oblikovanje praktičnog načina života i unutarnjeg stava prema cjelokupnom životu njihovih pristaša može biti vrlo dalekosežno. (1910: 58 i d.)

Tako su razvijeni pojmovi poput “stvaranje sekte”, “rentijerske” egzistencije, “proroštvo” ili pak “karizmatično” sljedbeništvo, koji su imali odjeka i u znanosti.⁸

⁵ O kolektivnom simbolu i njegovu utjecaju na kolektivnu percepciju, orijentaciju i kolektivno djelovanje vidi opširnije Soeffner 2004: 59. O grupnoteorijskom povezivanju društvenog svijeta i simboličkih svjetova sa značenjem specifičnim za grupu vidi također Wille 1978.

⁶ Pismo Maxa Webera Dori Jellinek od 9. lipnja 1910. (cit. prema Moraw 2009: 222).

⁷ Vidi o tome opširnije Moraw 2009: 203.

⁸ O ovim pojmovima usp. Moraw 2009: 203.

Činjenica da je Georgeov krug to postajanje objektom znanstvenog proučavanja doživio kao omalovažavanje, što je dovelo do otuđenja između Georgea i Webera, nije mogla promijeniti okolnost da je George zahvaljujući Weberu ušao, barem kao predmet proučavanja, i u sociologiju. Pritom je Weber, imajući na umu upravo vjeru, ciljao na stvarni motor onog “golemog mobila sastavljenog od ljudi, slika i ideja” koji je George kao majstor u njegovu središtu morao neprestano “održavati u pogonu” i fino ugađati (Raulff 2009: 14). Krug okupljen oko izrazito samosvjесnog Georgea imao je dalekosežne posljedice za sociologiju u nastajanju upravo zahvaljujući kategoriji karizmatične vlasti.⁹ U tom kontekstu valja barem spomenuti da je “karizma” bila Weberova “najatraktivnija pojmovna kreacija” te da je, generalizirana i sekularizirana, postala “sjecištem” posve različitih znanstvenih područja (Radkau 2005: 601 i 956).

Stefan Breuer je rezultat tog specifičnog oblika vlasti, utemeljenog na obećanju nadilaženja svakodnevice, prilično točno nazvao “sindikatom duša”, i to u zborniku znakovita naslova *Heidelberg u sjecištu intelektualnih krugova (Heidelberg im Schnittpunkt intellektueller Kreise, 1995)*. Možemo otići i korak dalje pa se oko tog sjecišta složiti s Manfredom Riedelom, autorom studije *Tajna Njemačka (Geheimes Deutschland, 2006)*, te razmotriti je li Weber kod Georgea mogao proučavati svojevrсни trokorak asketskog bavljenja umjetnošću, karizme i proštva (Riedel 2006: 343–360).¹⁰ George je pak – promatrajući to promatranje – reagirao uvrijeđeno, te je znanstvenike poput Webera otad smatrao “još gorima od plebsa” (Salin 1954: 293). Pritom je u svojoj kritici mogao ciljati još dublje i, poput Felixa Kellera gotovo stotinu godina poslije, ukazati na estetizirajuću i stilizirajuću praksu prisutnu osobito u Weberovu “idealnom tipu kao misaonoj figuri i istraživačkoj djelatnosti” (Keller 2001: 201).¹¹ No Georgeova kritika ipak nije išla tako daleko. Umjesto toga svoj je stav potkrijepio uvodno citiranim riječima kako od njega nijedan put ne vodi prema znanosti.

⁹ Usp. o tome opširnije Breuer 1995b: 328. O “otkriću karizme” na temelju korespondencije između mlade Dore Jellinek i Maxa Webera vidi Moraw 2009.

¹⁰ Riedel ovdje također navodi da se Webera može smatrati onim koji je Georgeu otvorio oči “za nužna pomicanja povijesnih polazišta njegova pjesništva (2006: 343). U tom smislu obojica su dijelila “otpor prema Pruskoj” kao i “spoznaju o opasnostima od ‘amerikanizacije’ Europe” (*ibid.*).

¹¹ Keller u tom kontekstu doslovce navodi: “[...] onkraj zajedničkog ‘osnovnog raspoloženja’, onkraj identičnog načina pisanja koji ne može bez patosa, ovdje se otvara zajedništvo u pokretu kojim i George i Weber stvaraju vlastiti identitet u književnosti odnosno znanosti: u obliku *izricanja* kojim se svijetu oduzima njegova realnost, te se on upravo zato ponovno otvara kao estetika percepcije i stoga se može iznova imenovati. I Weber i George provodili su taj projekt s najvećom mogućom radikalnošću” (Keller 2001: 201 i d. Istaknuto kao u izvorniku). Valjalo bi se zapitati mogu li se Weberovi idealni tipovi čitati u Luckmannovu smislu kao simboli-zastupnici transcencencije (Schütz i Luckmann 2017: 139–177).

Razvoj prema jednoj od škola unutar društvenih znanosti

Zapravo su putovi koji su od Georgea vodili prema znanosti bili još raznolikiji nego što smo to mogli vidjeti na primjeru berlinskog salona i Hajdelberškog kruga okupljenog oko sociologa Maxa Webera. Stasao je novi naraštaj, a s njime i povjesničar, liričar i prevoditelj Friedrich Wolters. Wolters, najprije izvanredni profesor u Marburgu, a od 1923. redoviti profesor u Kielu, ubrajao se 1920-ih među najvažnije sljedbenike Georgeova kruga, a s Gundolfom je izdavao *Godišnjak za duhovni pokret (Jahrbuch für die geistige Bewegung)*. Pod naslovom *Stefan George i Listovi za umjetnost. Njemačka povijest duha od 1890. (Stefan George und die Blätter für die Kunst. Deutsche Geistesgeschichte seit 1890)* Wolters je 1929. napisao monumentalnu povijest u tom trenutku još uvijek aktivnog kruga. Tu povijest, međutim, ne bi trebalo shvatiti ponajprije kao autorefleksivnu povijest kruga, već kao jedan od brojnih ozbiljnih pokušaja širenja i učvršćivanja Georgeova programa u znanosti.

Friedrich Wolters se oko 1900. godine kretao u krugu okupljenom oko univerzalnog povjesničara Kurta Breysiga u Niederschönhausenu. Wolters zauzima posebno mjesto u krugu jer je, slično kao i Gundolf u Heidelbergu, nakon stupanja na profesorsku dužnost u Marburgu oformio vlastiti krug, koji se istodobno može shvatiti kao neka vrsta tematskog proširenja Georgeova kruga nakon što je ovaj zauzeo svoje stalno mjesto u povijesti. U poimanju povijesti tog povjesničara ekonomije i pjesnika George nije samo “tajni, ali sada ponovno vidljivi car” (Raulff 2004: 97), nego, u okviru “prosvijećenog despotizma” (Schefold 2005: 26), postaje personificirano uporište obrazovne maksime usmjerene isključivo na “vladavinu i službu” (Wolters 1923). Naposljetku, riječ je o specifičnom obliku “politike djela” (Martus 2007) koji najkasnije od 1920-ih snažno zahvaća njemačku povijest obrazovanja, a u kojem se djelo i autorova ličnost stapaju u jedinstven uzor.

Od 1920-ih niz je znanstvenika koji su se bavili Georgeom, među kojima valja spomenuti Waltera Benjamina, Otta Brauna, Richarda Benza i Victora Klemperera, ali i Edgara Salina, Klaua Kyriandera te Hans-Georga Gadamera. “Cjelokupna suvremena intelektualna kultura, društvene znanosti na sveučilištima, književnost i njezina percepcija”, kako stoji u uvodu zbornika *Slike povijesti u Georgeovu krugu. Putovi prema znanosti (Geschichtsbilder im George-Kreis. Wege zur Wissenschaft)*, “doživjele su Georgeov krug kao izazov” (Schlieben, Schneider i Schulmeyer 2004: 7). Krug tako postaje škola unutar društvenih znanosti pod čijim se utjecajem, poimence sa Salinom, ekonomija proučavala kao povijest duha (Groppe 2001: 498). Pokušaj uvođenja legende, mita i “izloga” u znanost, dakle, barem je djelomično uspio. Georgeovci su uspješno djelovali protiv relativizirajućeg pristupa historicista i tragali su za likovima visoke ekspresivnosti, vječnih vrijednosti i povijesnih konstanti. I dok je u početku dominirala memoarska književnost, sa znanstvenim promišljanjem kruga počeo je proces objektivacije.

Ugledni predstavnici znanosti iz Georgeova kruga, poput Carla Heinricha Beckera, Friedricha Gundolfa i Kurta Hillebrandta, aktivno su sudjelovali u znanstvenim raspravama i diskusijama o visokoškolskoj politici. Groppe je prilično točno definirala tu tendenciju ustvrdivši kako je Georgeov krug prema vlastitom poimanju možda bio pjesnički krug, ali je prema svom “društvenom obliku” bio, što nije manje važno, “znanstveni krug” (*ibid.*: 623). Dok se već druga generacija kruga sastojala od akademski obrazovanih članova iz područja društvenih znanosti, u trećoj su generaciji Max Kommerell, Woldemar von Uxkull, Alexander von Stauffenberg i Ernst Kantorowicz, a četvrta generacija seže sve do Gadamera (*ibid.*: 637 i d.). Na tom se razvoju može promatrati kako su u sve većoj mjeri strateški osvajane katedre na studijima društvenih znanosti. Od povijesti, germanistike, klasične filologije, nacionalne ekonomije pa sve do filozofije punom je parom djelovao “kartel citiranja”, a pod njegovim su utjecajem nastajale i tradicionalne disertacije i habilitacije.¹² Od 1920-ih Georgeovi prijatelji i štovatelji nalaze se na sveučilištima u Berlinu, Bonnu, Frankfurtu na Majni, Heidelbergu, Kielu i Marburgu, što potvrđuje da se “analogni istraživački interesi i metodološke koncepcije” inovativnog potencijala (*ibid.*: 633–640) nisu se razvijali samo u sociologiji. Sve u svemu, može se govoriti o sveobuhvatnom pokušaju novog utemeljenja društvenog značaja društvenih znanosti.

Znanstvena škola tako izrasla iz pjesničkog kruga i sjetnih sati berlinskog salona imala je “vrednujući temeljni stav, bila je određena mjestom djelovanja i imala je jasan cilj”: “rekonstrukciju obrazovnog načela kao temelja identiteta obrazovanog građanstva te – u nastavku – odgoj mladog naraštaja” (*ibid.*: 638). “Georgeov krug”, ističe Groppe sažeto, “kao društvena formacija uspostavlja vezu između književnoestetskog, znanstvenog i školsko-pedagoškog područja” (*ibid.*: 15). Time je jasno formulirana veza između prostora znanja kojima se bavimo u ovom radu. Zajednica oblikovana prema modelu pjesničkog kruga prenesena je preko obrazovanog građanstva na znanost i u znanost. Pritom sâm pojam obrazovanja dobiva dvostruko značenje: ono je s jedne strane najvažniji način izražavanja identiteta obrazovanog građanstva, a s druge izraz socio-estetske tehnike formiranja skupine i zajednice po uzoru na Georgeov krug.

Kako Groppe kaže, George je javno prakticirao “život pjesnika-znanstvenika” i uvidio da njegova uvjerenja mogu zaista zaživjeti samo ako im osigura mjesto u znanstvenom diskursu. Stoga je uložio znatan napor kako bi krug sačuvao od “stapanja sa supkulturnim miljeom, a time i od gubitka važnosti za obrazovano građanstvo” (*ibid.*: 623 i d.). Zahvaljujući (iskustvenom) znanju prikupljenom u društvenim prostorima boemskih krugova, uključujući i one znanstvene, dogodio se iskorak u smjeru znanosti, pa je od prvobitno naglašeno kultiviranog “s onu

¹² Tako se Salin 1920. u svojoj habilitaciji izričito pozvao na Georgea (*ibid.*: 633–636).

stranu znanosti” postalo “s ovu stranu znanosti”. Uz sudionike poput Friedricha Gundolfa ili pak Friedricha Woltersa moglo je uspjeti ono što se u početku činilo nemogućim – ostvarivanje “dugoročno golemog utjecaja na znanstvenom, svjetonazorskom i književnom području” (*ibid.*: 624). Groppe uvjerljivo ističe kako je veza između znanosti, pjesništva i odgoja, uspostavljena upravo u Georgeovu krugu, širom otvorila vrata sveobuhvatnoj rekonstrukciji obrazovanja. Naglasimo još jednom da to područje djelovanja nisu dijelili samo Georgeovi učenici i književnici poput Huga von Hofmannsthal, Thomasa Manna i Rudolfa Borchardta, nego i brojni znanstvenici. Groppe dakle iznosi teze suprotne onima Wolfa Lepenies iznesenima u studiji *Tri kulture (Die Drei Kulturen)* te tvrdi kako su upravo znanstvenici Georgeova kruga pridonijeli uobličavanju i stilizaciji Georgeove karizme (*ibid.*: 627, vidi o tome i Zöfel 1987).

Koračajući kroz prostore znanja, George je prerastao ulogu pjesnika-proroka i postavio posve nova mjerila. Tako je od znanstvenih publikacija članova kruga zahtijevao “argumentaciju koja omogućuje stvaranje znanstvenog diskursa” te isticao važnost eseja kao specifične forme koja omogućuje povezivanje znanosti i pjesništva, a koja istovremeno zadržava neznanstvena obilježja (Groppe 2001: 628–631). U tom smislu posebno je važan Friedrich Gundolf, kojemu je George najprije osigurao mjesto lektora u Heidelbergu. Napredovavši do titule profesora, Gundolf je objavljivao djela koja su u Weimarskoj Republici dosegla neobično visoke naklade. Iako je njegova veza s Georgeom poslije oslabjela zbog privatnih okolnosti, Gundolfa se ipak može smatrati moćnom sponom između pjesničkog kruga i znanosti obilježene sviješću o poslanju koje nadilazi čisto estetske ciljeve. Premda se Georgeov krug još od 1910. godine izričito smatrao avangardom duhovnog pokreta, taj je pokret najkasnije s Gundolfom u potpunosti ušao i u znanost.

Poput Woltersa, Gundolf je u “majstoru” vidio ni manje ni više do uskrsnuće velikog duha, samo što ga taj književni znanstvenik ne povezuje s likom cara, nego s likom pjesničkog kneza Shakespearea (Egyptien 2005: 167). Pjesnička i obrazovnopolićka obnova ovdje čine jedinstvo. Iako Gundolfov odnos s Georgeom nije bio lišen napetosti zbog njegove prvotne homoerotske komponente (Hergemöller 2010: 466–468), bivšem miljeniku među učenicima pripada središnja zasluga za prihvaćanje Georgeovih načela u akademskim krugovima. Kad je 1920. imenovan redovitim profesorom povijesti književnosti na Sveučilištu u Heidelbergu, usredotočio se u istraživanju i nastavi na velike “pjesničke ličnosti” – među njima i na Georgea, kojemu Gundolf nije dugovao samo svoje ime (George ga je potaknuo da židovsko prezime Gundelfinger pretvori u Gundolf), nego i brojna poznanstva. U Heidelbergu se kretao u krugu okupljenom oko braće Alfreda i Maxa Webera te je kao docent snažno utjecao na povjesničare književnosti i javne ličnosti, poput Richarda Alewyna i Friedricha Sieburga.

Gundolf i Wolters već su kao izdavači stajali iza časopisa *Jahrbuch für geistige Entwicklung (Godišnjak za duhovni razvoj, 1910–1912)*, a u sljedećem su razdoblju i u znanosti učvrstili sliku o Georgeu koja ga je nastojala prikazati kao

vođu. Od 1911. pod zajedničkim naslovom *Znanstvena djela iz kruga Listova za umjetnost* (*Werke der Wissenschaft aus dem Kreis der Blätter*) objavljen je niz djela, a od 1921. taj je izdavački niz nastavio s objavljivanjem pod naslovom *Djela za izlog i istraživanje iz kruga Listova za umjetnost* (*Werke für Schau und Forschung aus dem Kreise der Blätter für die Kunst*). Također valja zabilježiti tendenciju primjerno utjelovljenu u povjesničaru Ernstu Kantorowiczu, koji je znao spojiti način razmišljanja i rad dvaju krugova: s jedne je strane preuzeo znanstvenu misao Maxa Webera, dok je s druge dijelio Georgeovu umjetničko-pjesničku imaginaciju (Schiller 2000: 23). Most između dviju kultura uvijek je gradilo obrazovano građanstvo u potrazi za orijentacijom u kaotičnom svijetu; svijetu na koji je George u ime umjetnosti odgovorio strogom formom i hijerarhijom. Nakon emancipacije pojma umjetnosti od umjetničkog djela slijedila je emancipacija pojma forme od estetike. U biti se radilo o izgradnji škole usmjerene na poticanje duhovne obnove Njemačke s onu stranu utilitarizma modernog gospodarstva i društva (Pieper i Schefold 2010: 9).

Na religijsko-povijesne konotacije škola upozorio je Wolfgang Eßbach u okviru svoje sociologije intelektualaca (Eßbach 1988: 92–94). Ovdje je to dovoljno samo spomenuti kako bismo se još jednom vratili na vezu između Georgeova kruga i sociologije. Kako je istaknuo Wolf Lepenies, Simmel i Weber su s krugom oko Georgea zapravo dijelili pesimistično, čak i tragično raspoloženje kojim odiše djelo tih sociologa (Lepenies 1985: 336). Premda su se u tim dvjema kulturama susreli umjetnički doživljaj i metodološka strogost, postojalo je dodirno područje u kojemu pjesničko raspoloženje nije prošlo samo sociologiju, već je i izričaj kruga doživio analitičko otrežnjenje. To dodirno područje između onostranosti i ovostranosti akademskoga svijeta čini mi se presudnim ako želimo razumjeti kako je George mogao postati “njemačka kulturna institucija” (Amos 2010: 444). Taj uspjeh pak otvara uzbudljivo pitanje nije li se sociologija u pogledu znanja generiranog s Georgeovim krugom i oko njega možda prevarila u odlučujućoj točki: čini se kako uspon karizmatičnoga ne vodi nužno do slabljenja institucionalizacije. Štoviše, moglo bi se tvrditi da su pokušaji estetizacije društvenoga – poduzeti ne samo usred duboke krize društvenih znanosti i njihovih kognitivnih orijentacijskih obrazaca nego i na pozadini društvenog obezvređivanja “inteligencije, nositeljice kulture” – iznjedrili posve nove institucije (Kolk 1998: 149; Ringer 1983).

U prilog tomu govori činjenica da se s Georgeovom smrću 4. prosinca 1933. krug raspao, ali je njegovo djelovanje nastavljeno. Postojao je “krug bez majstora” (Raulff 2009) – i to zato što su mu se 1920-ih već neformalno priključili brojni znanstvenici i književnici. To što su sudionici poput Ernsta Jüngerera simpatizirali Georgeov obrazovni program bez ostvarenog izravnog kontakta s “majstorom” Thomas Amos vidi kao jasan znak da je George “postao takoreći njemačka kulturna institucija te da ga je u napetoj završnoj fazi Weimarske Republike nacionalna strana primjećivala, recipirala i instrumentalizirala” (2010: 444). Ideja saveza, koju su Simmel i Weber odbacili pozivajući se na individualizam, uspjela se

realizirati.¹³ No bilo kao krug ili kao savez, s majstorom ili bez njega, ekskluzivni okvir, a time i stroga forma olabavljeni su, čime je omogućeno prenošenje kulturoloških znanja proizišlih iz izvorno estetskih praksi na sveučilišta.

U te se prakse od samoga početka uz vjeru ubrajalo i potanko promatranje učinka vlastitog djelovanja te s time povezano prilagođavanje novim okolnostima. Tek je ta sposobnost prilagodbe dovela do onoga “križanja društvenih krugova”, koje je pak pokrenulo cirkulaciju znanja kroz različite prostore znanja (Lepenies 1985: 336; Schiller 2000: 28). Drugim riječima: kada je Karl Mannheim, neuspješan u pokušaju da se etablira u bilo kojem od hajdelberških krugova, sveučilišnu kulturu i književnu kulturu podijelio na dva pola – pol protestantskih sveučilišnih sociologa i pol katoličkih sljedbenika Georgea kao “slobodniji izvansveučilišni književni svijet” – previdio je otvorenost i dinamiku povijesti znanja što ih je dotad određivalo obrazovano građanstvo (*ibid.*: 29).¹⁴ Upravo se ta polarnost u konačnici pokazala iznimno produktivnom – i premostivom.

Ako bismo “bezdanu povijest” Georgeova kruga, kako ju je zacrtao Ulrich Raulff, dopisali do današnjeg dana, mogli bismo se vratiti u Berlin i na mjesto privatnog salona postaviti onaj Znanstveni kolegij (*Wissenschaftskolleg*), za koji je Jacob Taubes običavao reći da se njegovo osnivanje temelji na predodžbi o obrazovanoj eliti te da se može čitati kao “revanš Georgeove škole” (Rahden, Kapferer i Raulff 1982: 67). Taubes se pozivao na Petera Wapnewskog, koji je kao krunskog svjedoka utemeljenja novog kolegija prizvao Friedricha Gundolfa, najznačajnijeg akademskog predstavnika Georgeove škole. Kad bi Taubes bio u pravu, vjera i prezentacija morale bi biti važne čak i na samom Znanstvenom kolegiju. U prilog tomu govorila bi činjenica da se još i danas na Kolegij izričito pozivaju “pojedine istaknute umjetnice i umjetnici”. Protiv toga pak govori to što se barem danas na Znanstvenom kolegiju svjesno računa na “efekt iritacije”, a time i na oblik kritičkog samopropitivanja (*Wissenschaftskolleg* bez god., bez str.). Ukratko: između umjetničkog salona i Znanstvenog kolegija leži duga povijest znanja i obrazovanja. Promatra li se ona s njezina privremenog kraja, čak se ni povijest Georgeova kruga ne čini bezdanom, jer bi taj krug uz pomoć institucija poput Znanstvenog kolegija zapravo stvorio vlastiti prostor, svjesno usmjeren na kritičku refleksiju.

Prevela s njemačkoga Snježana RODEK

¹³ O odbacivanju saveza vidi Oexle 2004: 46.

¹⁴ Vidi o tome također Hoeges 1994: 48.

LITERATURA

- Amos, Thomas. 2010. Ernst Jünger am Rande des George-Kreises. U: *Kreis aus Kreisen, Zu den Freundesrunden im Zeichen Stefan Georges*: 443–458. Ur. Bruno Pieger i Bertram Schefold. Frankfurt a. M. Hildesheim: Olms.
- Aurnhammer, Achim, Wolfgang Braungart, Stefan Breuer i Ute Oelmann (ur.). 2016. *Stefan George und sein Kreis. Ein Handbuch*. 2. Auflage. Berlin: De Gruyter.
- Baumann, Zygmunt. 2009. *Gemeinschaften. Auf der Suche nach Sicherheit in einer bedrohlichen Welt*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Blätter für die Kunst, herausgegeben von Carl August Klein*, 1892, I,1; II, 5. Berlin: Klein.
- Blätter für die Kunst. Eine Auslese aus den Jahren 1904–1909*. 1909. Berlin: Bondi.
- Breuer, Stefan. 1995a. *Ästhetischer Fundamentalismus. Stefan George und der deutsche Antimodernismus*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Breuer, Stefan. 1995b. Das Syndikat der Seelen. Stefan George und sein Kreis. U: *Heidelberg im Schnittpunkt intellektueller Kreise, Zur Topographie der "geistigen Geselligkeit" eines "Weltdorfes": 1850–1950*: 328–375. Ur. Hubert Treiber i Karol Sauerland. Wiesbaden: Springer VS.
- Dorgerloh, Annette. 2002. *Das Künstlerehepaar Lepsius. Zur Berliner Porträtmalerei um 1900*. Berlin: Akademie Verlag.
- Egyptien, Jürgen. 2005. Die Apotheose der heroischen Schöpferkraft. Shakespeare im George-Kreis. U: *Wissenschaftler im George-Kreis. Die Welt des Dichters und der Beruf der Wissenschaft*. Ur. Bernhard Böschstein, Jürgen Egyptien, Bertram Schefold i Wolfgang Graf Vitzthum: 159–185. Berlin: De Gruyter.
- Eßbach, Wolfgang. 1988. *Die Junghegelianer. Soziologie einer Intellektuellengruppe*. München: Fink.
- Giesen, Bernhard, Rudolf Schlögel i Jürgen Osterhammer (ur.). 2004. *Die Wirklichkeit der Symbole. Grundlagen der Kommunikation in historischen und gegenwärtigen Gesellschaften*. München: UVK.
- Groppe, Carola. 2001. *Die Macht der Bildung. Das deutsche Bürgertum und der George-Kreis 1890-1933*. Köln: Böhlau.
- Hergemöller, Bernd Ulrich. 2010. Gundolf, Friedrich. U: *Mann für Mann. Biographisches Lexikon*: 467–468. Ur. Bernd Ulrich Hergemöller. Münster: LIT.
- Herres, Nina. 2015. Die Lieder von Traum und Tod. U: *Stefan George – Werkkommentar*: 307–332. Ur. Jürgen Egyptien. Berlin: De Gruyter.
- Hoeges, Dirk. 1994. *Kontroverse am Abgrund. Ernst Robert Curtius und Karl Mannheim: intellektuelle und "freischwebende Intelligenz" in der Weimarer Republik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kaesler, Dirk. 2014. *Max Weber. Eine Biographie*. München: Beck.
- Keller, Felix. 2001. Stefan Georges Ästhetik als Kritik an einer Wissenschaft der Gesellschaft. U: *Soziologie und Antisoziozoologie. Ein Diskurs und seine Rekonstruktion*: 183–209. Ur. Peter-Ulrich Merz-Benz i Gerhard Wagner. München: Fink.
- Klein, Carl August. 1892. *Blätter für die Kunst. Blätter für die Kunst* 1, 1–2. Berlin: Klein.
- Klein, Gabriela. 2003. Theatralität des Politischen. *Soziale Welt* 14: 605–618.
- Kolk, Rainer. 1998. *Literarische Gruppenbildung. Am Beispiel des George-Kreises 1890–1945*. Tübingen: Niemeyer.
- Kreuzer, Helmut. 1968. *Die Boheme. Beiträge zu ihrer Beschreibung*. Stuttgart: Metzler.
- Lepencies, Wolf. 1985. *Die drei Kulturen. Soziologie zwischen Literatur und Wissenschaft*. Hamburg: Rowohlt.

- Linse, Ulrich. 1983. *Barfußige Propheten. Erlöser der zwanziger Jahre*. Berlin: Siedler.
- Magerski, Christine. 2014. Zur szenischen Selbstdarstellung zeitgenössischer Avantgarde. Kim de l'Horizon als Autor und Performer. U: *Sozioautobiographie und szenische Künste. Abhandlungen zur Literaturwissenschaft*: 17–26. Ur. Raffael Hiden. Berlin: Metzler.
- Molis, Katja. 2019. *Kuratorische Subjekte. Praktiken der Subjektivierung in der Aus- und Weiterbildung im Kunstbetrieb*. Bielefeld: transcript.
- Moraw, Frank. 2009. *Neues zur "Entdeckung des Charismas". Dora Jelineks Seminararbeit über Stefan George und Max Webers Brief an sie*. Heidelberg: Heidelberg Jahrbuch.
- Norton, Robert E. 2002. *Secret Germany. Stefan George and his Circle*. Ithaca – New York: Cornell University Press.
- Oexle, Otto Gerhard. 2004. Georg Simmels Philosophie der Geschichte. U: *Geschichtsbilder im George-Kreis. Wege zur Wissenschaft*: 19–49. Ur. Barbara Schlieben, Olaf Schneider i Kerstin Schulmeyer. Recklinghausen: Wallstein.
- Picht, Werner. 1964. *Besinnung auf Stefan George*. Düsseldorf – München: Küpper.
- Pieper, Bruno i Bertram Schefold. 2010. Vorwort. U: *Kreis aus Kreisen, Zu den Freundesrunden im Zeichen Stefan Georges*: 9–20. Ur. Bruno Pieper i Bertram Schefold. Frankfurt am Main: Olms.
- Radkau, Joachim. 2005. *Max Weber. Die Leidenschaft des Denkens*. München: Hanser.
- Rahden, Wolfert von, Norbert Kapferer i Ulrich Raulff. 1982. Elite oder Avantgarde? Jacob Taubes im Gespräch mit Wolfert von Rahden und Norbert Kapferer. *Tumult* 4: 64–76.
- Raulff, Ulrich. 2004. "In unterirdischer Verborgenheit". Das geheime Deutschland – Mythogenese und Myzel. Skizzen zu einer Ideen- und Bildergeschichte. U: *Geschichtsbilder im George-Kreis. Wege zur Wissenschaft* Schlieben: 93–115. Ur. Barbara Schlieben, Olaf Schneider i Kerstin Schulmeyer. Recklinghausen: Wallstein.
- Raulff, Ulrich. 2009. *Kreis ohne Meister. Stefan Georges Nachleben*. München: Beck.
- Riedel, Manfred. 2006. Asketische Kunstübung, Charisma und Prophetentum. Stefan George und Max Weber. U: *Vernunft und Glauben. Ein philosophischer Dialog der Moderne mit dem Christentum*: 343–360. Ur. Steffen Dietzsch i Gian Franco Frigo. Berlin: Akademie Verlag.
- Ringer, Fritz K. 1983. *Die Gelehrten. Der Niedergang der deutschen Mandarine 1890–1933*. München: dtv.
- Salin, Edgar. 1948. *Um Stefan George*. München – Düsseldorf: Bondi.
- Salin, Edgar. 1954. *Um Stefan George. Erinnerung und Zeugnis*. Berlin: Küpper
- Schefold, Bertram. 2005. Die Welt des Dichters und der Beruf der Wissenschaft. U: *Wissenschaftler im George-Kreis. Die Welt des Dichters und der Beruf der Wissenschaft*: 1–34. Ur. Bernhard Böschstein, Jürgen Egyptien, Bertam Schefold i Wolfgang Graf Vitzthum. Berlin: De Gruyter.
- Schlieben, Barbara, Olaf Schneider i Kerstin Schulmeyer (ur.). 2004. *Geschichtsbilder im George-Kreis. Wege zur Wissenschaft*. Recklinghausen: Wallstein.
- Schiller, Kay. 2000. *Gelehrte Gegenwelten. Über humanistische Leitbilder im 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Schütz, Alfred i Thomas Luckmann. 2017. *Strukturen der Lebenswelt*. München: UVK.
- Simmel, Georg. 1992. Stefan George. Eine kunstphilosophische Betrachtung. U: *Gesamtausgabe. Sv. 5: Aufsätze und Abhandlungen 1894–1900*: 287–300. Ur. Heinz-Jürgen Dahme i David P. Frisby. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Simmel, Georg. 2009. Philosophie des Geldes. U: *Gesamtausgabe. Sv. 6*. Ur. Ottheim Rammstedt. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Soeffner, Hans-Georg. 2004. *Protozoziologische Überlegungen zur Soziologie des Symbols. Die Wirklichkeit der Symbole*: 41–72. Ur. Rudolf Schlögl, Bernhard Giesen i Jürgen Osterhammel. Konstanz: UVK.
- Weber, Max. 1910. Geschäftsbericht. U: *Verhandlungen des ersten Deutschen Soziologentages vom 19.-22. Oktober 1910 in Frankfurt a. M.*: 39–62. Tübingen: Mohr-Siebeck.
- Wille, Helmut. 1978. Elemente einer Systemtheorie der Gruppe. Umweltbezug und Prozeßsteuerung. *Soziale Welten* 29: 343–357.
- Wissenschaftskolleg Berlin (bez godišta) <https://www.wiko-berlin.de/institution/das-kolleg>. Pristupljeno 4. travnja 2025.
- Wolf, Christoph i Jörg Zirfas. 2005. *Ikonologie des Performativen*. München: Fink.
- Zöfel, Gerhard. 1987. *Die Wirkung des Dichters. Mythologie und Hermeneutik in der Literaturwissenschaft um Stefan George*. New York – Brüssel: Peter Lang.

SUMMARY

THE STEFAN GEORGE CIRCLE: A CULTURAL-INTELLECTUAL FORMATION AT THE INTERSECTION OF AESTHETICS, KNOWLEDGE, AND EDUCATION

“Starting from my perspective,” goes the oft-quoted remark attributed to the symbolist poet Stefan George, “there is no path to science” (Salin 1948: 249). Yet this formulation is itself a mediated account, attributed to Edgar Salin – an economist and early advocate of interdisciplinary inquiry who maintained personal ties with George. This circumstance alone complicates the apparent opposition between art and science, while also indicating the central concern of this article. The study examines the emergence of a distinctly modern, aesthetically inflected form of cultural knowledge, taking the George Circle as a paradigmatic case. The first section analyzes the artists’ salon as a performative and social space in which fin de siècle aestheticism not only achieved heightened visibility but also stimulated early forms of scholarly reflection. The second section turns to the points of contact between the George Circle and the Heidelberg milieu surrounding the sociologist Max Weber, highlighting the formation of a specifically cultural-sociological mode of knowledge. The third and final section traces the gradual institutionalization of the George Circle within the university system, approached from the perspective of the history of education.

Keywords: Stefan George Circle; aestheticism; cultural knowledge; sociology of culture; history of education